

ДНЗ «Центр професійно-технічної освіти №1 м. Вінниці»

# МОВО РІДНА, СЛОВО РІДНЕ

Позаурочний захід до Дня рідної мови

Підготувала викладачка української мови та літератури Чолова С.

А.

2024

## МОВО РІДНА, СЛОВО РІДНЕ...

(21 лютого – міжнародний день рідної мови)

**Епіграф:** Мово рідна, живи в ріднім домі.  
Крізь зболений час і духовні руїни  
Вертайсь, рідна мово,  
У серце народу,  
У душу України...

**Ведуча.** Катована, гнана рідна мова повертається в рідний дім... Про нелегкий тернистий шлях – наша сьогоднішня розмова, тому що саме 21 лютого відзначається міжнародний день рідної мови.

Рідна мова! Запашна, співуча, гнучка, милозвучна, сповнена музики і квіткових пахощів, вона встала з колін, як піднялася й наша Україна.

Проголошення незалежності дало право зайняти українській культурі належне їй місце. А основою, джерелом культури є материнська мова.

І той, хто не знає рідної мови або цурається її, засуджує себе на злиденність душі.

**Учень 1.** Як гул століть, як шум віків,  
Як бурі подих – рідна мова  
Вишневих ніжність пелюстків,  
Сурма походу світанкова.  
Неволі стогін, волі спів,  
Життя духовного основа.

**Учень 2.** Все в тобі з'єдналося, злилося,  
Як і помістилося в одній! –  
Шепіт зачарований колосся,  
Поклик із катами на двобій,  
Ти даєш поету дужі крила,  
Щоб підносить правду в вишину,  
Вченому ти лагідно відкрила  
Мудрості людської глибину.  
І тобі рости, не в'януть зроду,  
Квітувать в поемах і віршах,  
Бо в тобі – великого народу  
Ніжна і замріяна душа.

**Учень 3.** Щира втіхо – рідна мово,  
Краю отчого окраса, –  
Є в тобі вогонь Тараса,  
Щира втіхо, рідна мово.

Трембітна мово. Музико. Калино.  
І споконвічна і назавжди моя.  
До тебе завше я душею лину.  
Марія... мрія... мамине ім'я.  
Зорею, казкою ти снила тихо,  
Коли в колиску клала немовля,  
Вела за ручку, берегла від лиха  
І вчила перше слово вимовлять.

**Ведуча.** Наша рідна українська мова, чарівна наша мова, всім світом уже визнана за одну з найзручніших, наймелодійніших мов. А ще наша мова дуже давня. Без неї неможливо дізнатися про минуле, уявити майбутнє. Без мови неможливо усвідомити себе частиною народу, відчути свій зв'язок із предками.

**Учень 4.** Мудро про слово сказано в усній народній творчості. Скільки чудових влучних прислів'їв та приказок складено народом! Ось послухайте:

Красне слово – золотий ключ.  
Слово – не стріла, а ранить глибше.  
Коня кують уздами, а чоловіка – словами.  
Слово – не горобець, вилетить не впіймаєш.  
Держи хліб на обід, а слово – на одвід.  
Гостре словечко коле сердечко.  
Шабля ранить тіло, а слово – душу.  
Яка головонька, така й розмовонька.

**Учень 5.** Рідна українська мова є однією з найдавніших індоєвропейських мов. Про це свідчить і наявність архаїчної лексики, і деякі фонетичні та морфологічні риси, які зберегла наша мова протягом віків.

Про давність української мови свідчать і фольклорні твори, особливо календарно-обрядові пісні.

Багато наукових дискусій викликає також питання про існування писемності в українських землях. Археологічні знахідки засвідчують наявність писемних знаків на глиняному посуді, зброї тощо ще за трипільської доби.

**Учень 6.** У 860-861 роках була сформована абетка. Вона мала 27 літер серед них 23 грецьких і 4 слов'янські (Б, Ж, Ш, Щ).

Історія кожної мови вивчаються в нерозривному зв'язку з історією народу, який є носієм цієї мови, її творцем. Давньоруська мова, яка існувала у Київській Русі, як стверджує багато вчених, не є спільною для “трьох братніх народів”. Так, наприклад, Агатангел Кримський у своїй праці “Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася” робить висновок: “Мова Наддніпрянщини і Червоної Руси часів Володимира Святого та Ярослава Мудрого” має здебільшого вже всі

сучасні малоруські особливості”. Про російську мову він писав: “Північ витворила свої власні мовні риси, чужі для Півдня”.

**Учень 7.** О, рідна Русь! Ти маєш чим гордиться,  
У тебе є могутність і достаток.  
Але без мови ми – безкрилі птиці,  
Отої, що отримали у спадок.  
В нас люди не лише хоробрі й дужі,  
Їх зброя – то не тільки меч і луки,  
Освіченість потрібна, як і мужність,  
Держава – не держава без науки.  
Бібліотеки – мудрості скарбниці –  
Я створюю для блага свого люду.  
Слов’янська мова, золота кринице,  
Допоки є ти, ми народом будем.

**Ведуча.** Купана-цілована хвилями Дніпровими;  
Люблена-голублена сивими дібровами.  
З колоска пахучого, з кореня цілющого,  
Із усмішки і сльози, сонця, вітру і грози  
Наша мова.  
Як осмута матерів,  
Думи сивих кобзарів,  
І дівочі переспіви синіх вечорів,  
Виплекана веснами і серцями чесними,  
Наша мова.

**Учень 8.** Нещасна, неправдива людина, що добровільно й легко зрікається рідної мови. Щаслива, праведна людина, що в радості й горі будує слово своєї землі. Нещасні, прокляті батько й мати, що сплджують перевертнів. Щасливий, непереможний народ, що породжує своїх захисників, оборонців рідного слова, рідної мови.

Багато є в тобі щедрот,  
Моя Україно чорноброва.  
І лиш народ тоді народ,  
Як є у нього рідна мова.

**Учень 1.** Українському слову з часів його виникнення й на всіх історичних шляхах доводилося нелегко. Здобувши в муках і боротьбі громадянство в писемності, воно страждання, страдництвом, мужністю і радісною відвагою фольклору, літописів б’є дзвонами в пам’ять і гримить громами в сумління живих і ненароджених, пориваючись до своєї слави й безсмертя.

З його начал восходить соборово

Під небеса слов'янський родовід.  
І пророста смаглява наша мова  
Із первослів про Ігорів похід.

**Учень 2.** Не могли зашкодити розвитку мови чвари й усобиці, феодальна роздробленість і навіть багатовікове монголо-татарське іго.

Гідно подиву, що її не стяла шабля, що не затоптали в болото кінські копита, що розвіялася у вихорі навальних орд, а залишилася сіллю землі й народу.

Горіли хроніки, храми і святі книги, а слово вийшло з вогню, як заповіт. Гнане, принижене й запащене, воно ніколи не відчувало себе як у полоні-безвиході. Йому належало ще немало зробити. Воно начебто чекало великої пори. І вона прийшла: велика пора формування нації – XVI-XVII століття.

Мово рідна, ти – життя народу  
І культури рідної краса.  
З-під меча недолюдка-заброди  
Твоя сила знову воскреса.

**Учень 3.** Все прийшло у досі нечуваний і небачений рух – повсталася освіта, ширилася наука, збагачувалася культура. Слово стає демократичним і непоборним, як республіка Запорозька Січ, і прекрасне, як козацьке бароко.

Вже не вистачає книг, що просто списувалися: вони не могли задовольнити найширші читацькі маси. Виникають друкарні – видаються не лише духовні твори, а й навчальні посібники, наукові трактати, суто літературні і публіцистичні твори.

Українському слову, охрещеному вогнем у визвольній війні з польським панством, здавалось, не страшні ніякі тернисті шляхи попереду. Якщо Богдан Хмельницький був батьком нації, то її матір'ю була мова.

**Учень 4.** Проте, не довго сонце сяяло над українським словом. 1720 рік. З'являється імператорський указ Петра Першого про заборону книгодрукування українською мовою. Так розпочинається мартиролог української мови: вона стає мовою закріпаченого плебсу – її слово живе у пісні й думі, у фольклорі взагалі. Видатні досягнення народного генія – літописи Самовидця, Величка, твори Сковороди – будуть чекати не одне десятиліття. Україна на довгі століття перетвориться в країну безпросвітної безграмотності. Сам час начебто перестав існувати.

**Учень 5.** Проте тоді, коли ерудовані ідеологи монархій вже й не збиралися справляти панахиду над українським словом, бо гробокопачі добре потрудилися й до них, раптом, залунав живий сміх Енея.

Після появи першої ластівки, “Енеїди” Івана Котляревського, над Україною сходить велика зірка українського Відродження, яка своєю поетичною творчістю освітила не одне покоління. Ймення їй – Шевченко.

Українське слово не просто заявило про своє воскресіння: воно довело на повен голос, що не підвладне ні русифікації, ні колонізації, ні онімечуванню, що воно – велике слово великого народу. Його життя – це не нудотне видіння в послугуванні для домашнього вжитку, а поклик довічної боротьби – творчості й діяння. Але ... І знову на його піднесену голову посипалися процеси, циркуляри. укази.

**Учень 6.** XIX століття, означене в поступі людства, як століття революцій, гуманізму, весни людства і народів, виявилось лютою зимою: українська мова замерзла, як у льодовику.

Від народу приховувалися, як замуrowані в склеп, найвищі вияви його духу, національної свідомості – не лише твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, а романи й повісті Анатолія Свидницького, Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, що роблять честь літературі європеїзму.

**Учень 7.** XX століття. Українське слово кволо, але все ж стає на ноги: воно проривається в науку, опановує сцену. Вмите кров'ю на фронтах, воно входить у стіни першої Академії наук, з'являється в академічних університетських аудиторіях. Українська мова владно і твердо піднімається на розвалинах старого. Розпочинається українізація: українізуються освіта, культура, економіка, адміністрація... Це відродження тривало недовго, завершилося самогубство Миколи Хвильового, Миколи Скрипника і масовим винищенням.

XX століття поставило перед українським народом такі випробування, такі муки, що їх не знало ніяке інше слово. Покликане до життя українізацією, відразу ж знищене, воно зазнало і концтаборів і концернів смерті різних влад і систем, і навіть зречення своїх синів-перевертнів.

**Учень 8.** Нові тотальні репресії, звинувачення найталановитіших у буржуазному націоналізмі заганяють українську мову в прокрустове ложе. Вона ледве продовжує животіти в сільському побуті й витісняється в місті. У державних і освітніх закладах чується здебільшого російська мова.

І знову вона, уже вкотре, топтана, бита, знову і знову шукає іскорку життя, прориваючись крізь стіни замовчування, невизнання. зречення, зневаги, щоб утвердитись назавжди.

Рука історії, повернула на користь тих, хто прагне, хоче бути з народом; хто вникає в суть рідного слова, для кого рідна мова – пісня, проведення у дітях-внуках.

**Учень 1.** Дмитро Павличко. “О рідне, що без тебе я?”

О рідне слово, що без тебе я?

Німий жебрак, старцюючий бродяга,

Мертв'як, оброслий плиттям саркофага,

Прах, купа жалюгідного рам'я!

Моя ти – пісня, сила і відвага,  
Моє вселюдське й мамине ім'я!  
Тобою палахтить душа моя,  
Втішається тобою серця спрага.  
Тебе у спадок віддали мені  
Мої батьки і предки невідомі,  
Що гинули за тебе на вогні.  
Так не засни в запиленому томі,  
В наткнутій коленкоровій труні –  
Дзвени в моїм і правнуковім домі.

**Ведуча.** Як бачимо, зародившись на світанні суспільного слов'янського життя мова наша витерпіла страшне лихоліття татарщини, пережила утиски Польщі, перенесла наскоки Москви, проте, перегорівши, як криниця, дійшла до нас свіжою, музичною, незаплямованою, справді Слов'янською мовою.

Чому ж, навіть після прийняття “Закону про мови”, існує мовна проблема? Боляче дивитись на те, як “деякі українці” не розуміють значення багатьох слів рідної мови, навіть сміються, бо, бачте, смішними вони їм здаються, а не думають про те, що сміються з самих себе, зі своєї духовної убогості.

**Учень 2.** З цього приводу Іван Павліха написав байку.

Знайшлася Жаба серед жаб, яка сказала:  
“Я дурна була б, щоб так, як предки, стала квакати!  
Я буду, мов та Качка, крякати!”  
Тут хтось їй заперечив сходу:  
“Але ж ти жаб'ячого роду, а не качка!”  
“Ну й що?! До чого ця балачка,  
Коли мені миліше “кря”, ніж “ква”?  
Воно дає мені права на пух, на крила...  
А там, дивись, здіймуся ще й в політ,  
Побачу світ: савани... води Нілу...” –  
Отак мрійливо думає вона і кряче в рідному болоті,  
Аж котиться луна, та ба – злетіти годі...  
Мораль: хто рідного не береже, того не виручить чуже.

**Учень 3.** А ось ще одна народна гумореска, яка говорить про суть та значення рідної мови:

Це було у ту годину, коли Бог створив людину. Зажурилася людина: Милій Боже, я загину. Звірив ти створив швидкими, незвичайну дав їм силу, і вони мене задавлять, неозброєну, безкрилу.

Бог сказав їй: - Нарікаєш ти дарма, бо мову маєш. А вона ж за все скоріша, сили всякої сильніша. Все вона тобі замінить, і не дасть ніде загинуть. Це добро

повинна ти, як зіницю, берегти. Попередить тебе мушу: **втратиш мову – втратиш душу**, силу втратиш. І тебе – навіть курка заGREBE...

**Ведуча.** Мову чудову, глибинне і пружне слово ми будемо свято оберігати, оберігати її чистоту, збагачувати і відшліфовувати до блиску, до гостроти разючої.

**Учень 4.** *Вихрущ* “Моя мова”

Із ніжності слова беру насолоду:  
Воно – ідеал мій, для злет – крило.  
Мова моя дана Богом народу,  
Мова моя – це душі джерело.  
Вона – моя доля, незмінні вітрила.  
Наснагу вона для творіння дає.  
Мова моя – це безсмертя і сила,  
Мова – найбільше багатство моє.

**Учень 5.**

Ця мова в граніті, в Дніпровому плесі...  
Найкращі у світі лунають пісні.  
В них вічність Шевченка і лагідність Лесі,  
І дух тих героїв, що впали в борні.  
Вона і Покрова, вона і порука,  
Початок дороги, початок життя.  
Мова моя – це найвища наука,  
Це – згусток любові, це – серця биття.

**Учень 6.**

До волі вона відчинила нам брами,  
Клювали її кровожерні орли.  
Мову мою катували віками,  
Вели на голгофу, мечами сікли.  
Смута її виливалася в сурми.  
Стихали в гаях молодих солов'ї.  
Мову мою заганяли у тюрми.  
В нетрях Сибіру труїли її.

**Учень 7.**

Вона в материнстві і в стиглім колоссі,  
І клич до геройства в пекельнім бою.  
Над мовою ворог знущається й досі –  
Насаджує мову бродячу свою.  
Вона і надія, і біль, і тривога,  
Освячена вірою вічна зоря.  
Мова мені дана від Бога,  
Вона – то мій корінь і гордість моя.

**Учень 1.** *Зі свічкою в руках.*

Мово наша! Вся з гомону полів, лісів і морів, отчої землі, мережана сходом і заходом сонця, гаптована сяйвом місяця, зірок і переткана калиною, барвінком і вишневим цвітом – кожна струна твоя вимочена в Дунаї, криницях і струмках людської звитяги.

Мово наша! З голосу тура, мисливських сурем, скрипу дерев'яного рала, стогону вола в борозні, рокоту комбайна – вся з колосся. осмаленого війнами і торкнутого радіацією.

Мово наша! Вся змочена удовиною сльозою, повита дівочою тугою на ясирних та окупантських торгах і просолена зойками голодного конання.

Мово наша! Вся з весен і морозу, так часто палена спекою, бита градом і дощем; але завжди повна осіннього досягання.

Мово наша! З потаємного шепоту і зітхань закоханих у станціях метро під незугарною аркою урбаністики, на ажурних мостах, на звичайних перелазах, у парках і дібровах – уся з хмільного чар-зілля, настоящего на серці.

Мово наша! Із земних глибини і небесних висот – уся з могуті інтелекту й криці моралі. Ніжна й тендітна, а міцніша броні, бо єднаєш дух і тіло, бо в основі твоїй – непорочність і чистота.

Прости! Воскресни! Повернися! Розродися! Забувай віщим і віщим словом від лісів – до моря, від гір – степів. Я тебе викликаю із нетрів, із боліт, із забуття. Я ж висвячую тебе святою водою і священним вогнем. Любов'ю своєю відгоню від тебе злих духів, молюся за тебе і на тебе, скроплюю живою водою воскресіння. Освіти від мороку землю, возвелич, порятуй народ її на віки!

**Ведуча.** Отже, Україна та її культура, рідне слово святкують своє відродження. Але цьому передувала тяжка боротьба. Тисячі найкращих українців пройшли через сталінські репресії, беріївські концтабори. Особливо тяжко каральний меч тоталітарного режиму вдарив по інтелігенції. Письменники, вчені, художники переслідувалися за вільнодумство й любов до рідної землі, рідного слова, до рідної української мови.

А закінчити нашу сьогоднішню розмову я хочу словами Панаса Мирного: “Мова – така ж жива істота, як і народ, що її витворив, і коли він кине свою мову, то вже буде смерть його душі, смерть всього того, чим він відрізняється від других людей”.